

Vladimir Ribić, ur.
ANTROPOLOGIJA POSTSOCIJALIZMA.
ZBORNİK RADOVA

**Beograd: Srpski genealoški centar, Etnološka biblioteka;
Odeljenje za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta
u Beogradu, 2007., 306 str.**

Zbornik radova *Antropologija postsocijalizma* izašao je iz tiska kao ukoričen rezultat konferencije *Tranzicija i postsocijalizam: antropološka istraživanja*, koja je održana 2007. godine na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskoga fakulteta Univerziteta u Beogradu. Antropološki probitačna i izazovna tema postsocijalizma ovim je zbornikom, koji okuplja znanstvenike uže regije, pokušala ući u duel s recentnim političkim, društvenim, gospodarskim i kulturnim zbivanjima u prostoru postjugoslavenskih zemalja.

Zbornik se otvara radom Vladimira Ribića "O ekonomskoj tranziciji iz makroistorijske perspektive". Pokušaj je to razumijevanja svjetskog gospodarskog sustava u ritmu smjena državom dirgiranih ekonomija i laissez-fairea, odnosno intervencionizma i tržišne samoregulacije, državnog planiranja i tržišne supremacije. Ova makrohistorijska sinteza "međunarodnog poretka trgovine"/"svjetske privrede", koju valja pratiti i koja se nada je kao pokušaj pojašnjenja gospodarske tranzicije postsocijalističkih društava, nije potpuno uspjela pojasniti slom socijalističkog "društva brige" i logično, ekonomije koja ju je pratila.

Rad Ines Prica, "Problem interpretacije tranzicije iz 'nerealnog socijalizma'", suprotno prvom tekstu, diskurzivnom analizom lustracije socijalizma iz domaćih društvenih teorija vraća nas u retoričko društveno, kulturno, političko okružje postjugoslavenskih zemalja i zamišljene okvire postsocijalističkog zbornika. Pricina promišljanja o tranziciji kao "retoričkom momentu" – koji označuje zakašnjenja invokacija "zatečenosti" političkim novitetom – lucidno upućuju da se diskurs o promjeni izvodi kao pokušaj "retroaktivnog" zahvaćanja etiologije "sloma" socijalizma, čija je teorijska naknadnost, kao temeljno obilježje pokušaja razumijevanja stvarnosti, posljedica ratne realnosti, ali i činjenice da se često tek vremenskim i prostornim izmicanjem iz realnosti ona može sagledati, pa se otuda priča o socijalizmu i tranziciji može događati upravo u kasnim devedesetima, ili dobrano u dvijetisućitoj.

"Ljudi koji nisu sasvim kao mi. Kulturna konceptualizacija pojma 'privatnik' u Srbiji", rad Bojana Žikića ide još jedan vremenski korak unazad da bi nas doveo u kognitivni prostor ekonomije socijalizma i liminalne 1990-te. Usredotočen na naizgled periferni socijalistički fenomen koji je postojao na samome rubu socijalističke ekonomije kao naznaka pomirenja liberalizacije ekonomije i samoupravljačke društvene ekonomije – dakle, na privatnike, Žikić nas poziva da se prisjetimo etike rada u socijalizmu, u kojem je privatnička etika (etika samozapošljavanja) i etika "zaposlenika" koji dohodak ostvaruju

od nesamostalnog rada, da se poslužim pravnom terminologijom, ključ za razumijevanje kulturnih vrijednosti pripisanih uopće radu u socijalizmu.

Susljedan, rad Ildiko Erdei, "Dimenzije ekonomije: prilog promišljanju privatizacije kao socio-kulturne transformacije" sjajno slijedi prethodni. Studija slučaja privatizacije vojvođanske pivovare otvara pitanja dodira dviju "radnih kultura" socijalizma i kapitalizma koje su supostavljene procesom privatizacije. Etnografija novog radnika ili nove radne kulture ispisana je praćenjem transformacije prostorno-vremenskog aspekta rada, te transformacije osobe/radnika – kao "ekonomskog aktera" kapitalističke kulture rada.

Pokušaji reflektiranja posljedica tranzicije i postsocijalizma u drugom će dijelu knjige biti još raznorodniji. Tako će se Vlado Kotnik, u radu "Bizzare Academism and Science in Slovenia: Elements for Anthropological Study of Postsocialism and Transition" uhvatiti u koštac s pokušajem dijagnosticanja stanja malaksalosti slovenske antropološke scene, neprincipijelnih tranzicijskih hibridiziranja visokog školstva, inflacije znanstvenika i antropoloških znanstvenih institucija, nesustavne praćenosti svršenog akademskog kadra, pitanja zaposlenosti, konkurentnosti, profesionalnosti slovenskog tržišta visokoškolskog znanja na svjetskoj sceni.

Kotnikovu radu slijedi metodološki osvrt na antropološko istraživanje AIDS-a u Makedoniji, odnosno zajednica najpodložnijih riziku, koji donosi Ljupče Risteski ("Ethnography of 'socially marginalised groups'. Mapping and community based research study on most at-risk adolescents to hiv/aids/stis in Macedonia. Methodological issues").

Tomislav Pletenac se javio s radom "Od Morlaka do postsocijalizma. Tranzicija kao element mimikrijskog diskursa", koji se izmiče od neposrednog okružja u zborniku i svojom se analizom umješta u okrilje diskursa kojim se stvara realnost Balkana kao Drugog u kulturnoj i društvenoj teoriji. Pletenac usmjerava pozornost na stalno stanje kolonijalnosti domaće etnologije koja pokušava umaći pokroviteljstvu Zapada i prokletstvu slabe emancipacije od romantičarskih i prosvjetiteljskih, nacionalnih – u svakom slučaju ideoloških, pokušaja "samotumačenja", koje lokalnu etnološku misao progoni od njezinih začetaka. Pletenac prepoznaje i najavljuje "tranzicijsku etnološku paradigmu" koja zaživljava u uvozu postsocijalističke antropologije (kao posljednjeg antropološkog djeteta cijepljenog na tlu Balkana) kojim se pokušava "normalizirati" lokalna antropologija, s jedne strane, ali kojom se iznova perpetuira mjesto "nejednakosti" dvaju antropoloških diskursa – onog *ono-znanog* i *samo-znanog*, drugim riječima, heteronomnog i autonomnog.

Probijanje u svijetu postsocijalističkih ili tranzicijskih tema izloženih u zborniku nastavlja se još jednim radom Vladimira Ribića ("Antropologija raspada Jugoslavije: o etničkom nacionalizmu") kao pokušajem usustavljanja antropoloških tumačenja dezintegracije, te uzroka rata na prostoru Jugoslavije analizama evolucije separatističkih i partikularističkih nasuprot integralističkim interesima (etničkih/nacionalnih i ekonomskih) bivših dionika zajednice.

Posljednja tri teksta u zborniku, studije tranzicijskih društvenih ili kulturnih pojava, vraćaju interes prema srpskoj kulturnoj suvremenosti. Senka Kovač ("Recepcija

novog državnog praznika u tranziciji: primjer Sretenja") prati nastanak novog dana državnosti, te sporu recepciju novog državnog praznika.

Posvećenost tranzicijskim medijskim praksama i posebnostima koje u medijskom prostoru ostvaruje pojava proročanstava čini rad Lidije Radulović ("Tranziciona budućnost: politička upotreba proročanstava u Srbiji devedesetih") jednom od sjajnijih studija u ovoj knjizi. Praćenjem porasta praznovjerja, zatim društvene uloge proroka, te osvrtom na sinkretizam politike i praznovjerja/proročanstva, Radulović uvjerljivo upućuje na himben odnos politike i medija, to jest na medijsko "utemeljenje, [i] legitimizaciju" politike sasvim neočekivanim aspektom manipuliranja proročanstvima. Politička "instrumentalizacija proročanstva" i njihova propagandna upotreba na koju Radulović upozorava i koju smatra instrumentom "re-mitologizacije" društva, u tekstu je dobila sjajan epilog zaključkom o pristanku na proročanstvo kao načinu izuzeća osobne političke odgovornosti.

Zbornik završava radom Jane Bačević ("Ljubav u doba tranzicije"), koji počiva na tezi da su značejske konstrukcije romantičnih veza u posljednjem stoljeću doživjele niz promjena zbog transformacije modernih društava. Teren proveden u Srbiji radi potvrde teza velikih zapadnih socioloških autora, kojima se "refleksivna modernizacija" nadaje kao teorijski okvir proučavanja ukupnih ljudskih fenomena, t.j. "dijagnosticiranje kulture" u prilagodbi iz industrijskih društava u društva rizika, nije ponudio mogućnost aplikacije refleksivne modernosti u konceptualiziranju romantičnih veza u Srbiji, već je pokazao djelomičnu modifikaciju stavova, a samoevaluacija ispitanika je društvo u kojem živi definirala kao prilično zatvoreno i konzervativno.

Što su, dakle, postsocijalizam i tranzicija, antropologiji? Kako se snaći u polju kulture, politike, gospodarstva, društva, znanosti, koju je navodno ili stvarno odredila tranzicija jugoslavenskih zemalja devedesetih? Ovo su samo neka od pitanja na koja zbornik nastoji odgovoriti. Izostanak uvodnoga teksta, koji bi bio programatske naravi, objedinjavajući, razjašnjavajući, nudeći kakav-takav ključ za čitanje postsocijalističkih nemira i nesporazuma u kulturi tranzicije možda je razlog za teško probijanje kroz *Zbornik*. Mogla bih ustvrditi da je ovaj heterogen vodič kroz još nepoznatu tranziciju nedosljedan tematski, metodološki i znanstveno, te da možda pokazuje svu tranzitologijsku zbrku, nesnalaženje i nedoumice i *insajderskih* autora i prinosnika ovoj zbirci i društava koja ne mogu iznaći koherentne odgovore na pitanje je li tranzicija početak kraja ili transfer u kojem bilježimo trenutak svakodnevice kao konkretizaciju privremenosti u transformaciji nečeg starog u nešto novo. Nefokusiranost zbornika, koja je možda mogla biti šarmantna, pokazala se iznimnim izazovom za "linearno" čitanje koje podrazumijeva praćenje teksta "od korica do korica". Ova činjenica ne čini sudbinu zbornika potpuno neizvjesnom, naime publike zainteresirane za trenutak tranzicije i suvremene antropološke interese sigurno će naći neki tekst koji svojom znanstvenom predanošću, etnografskom iscrpnošću i antropološkom analizom može postati referentan okvir kako za nove znanstvene radove, primjenu u nastavi ili pak čitanje iz rasonode.

Sanja Potkonjak